

УДК 347.23

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-6\(12\)-302-313](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-6(12)-302-313)

Андрусів Уляна Богданівна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, Львівський державний університет внутрішніх справ, вул. Городоцька, 26, м. Львів, 79007, тел.: (032) 258-63-25, <https://orcid.org/0000-0003-2300-5114>

Вовк Марія Зіновіївна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, Львівський державний університет внутрішніх справ, вул. Городоцька, 26, м. Львів, 79007, тел.: (032) 258-63-25, <https://orcid.org/0000-0002-8740-8222>

ЕФЕКТИВНІСТЬ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ РЕЧОВИХ ПРАВ

Анотація. У статті досліджуються питання щодо ефективності способів захисту права власності та інших речових прав. Констатовано, що обраний спосіб захисту порушеного, невизнаного чи оспорюваного суб'єктивного цивільного права повинен відповідати такому критерію як ефективність, під яким слід розуміти спроможність відновити майнове становище, яке існувало до протиправного посягання, без необхідності ініціювання нових спорів.

Авторами підтримано доктринальний підхід щодо поділу способів захисту на зобов'язально-правові та речово-правові, розкрито їхні конститутивні ознаки.

Досліджено особливості класичних речово-правових способів захисту права власності та встановлено, що негативний та ввіндоваційний позов є взаємовиключними. Обрання ефективного способу захисту залежить від того, на які правомочності власника (титульного володільця) відбулося посягання. Якщо мало місце посягання на правомочність володіння, то застосовується ввіндоваційний позов, якщо ж створюються перешкоди у користуванні та розпорядженні майном власник може захистити своє речове право шляхом пред'явлення негативного позову. Акцентовано на необхідності врахування принципу реєстраційного підтвердження володіння при розмежуванні цих способів захисту у разі посягання на нерухоме майно.

На основі проведеного порівняльного аналізу негативного позову та вимоги про встановлення сервітуту, зроблено висновок, що негативний позов недоступний ймовірному сервітуарію, оскільки він не володіє спірним майном, а правом на звернення з вимогою про усунення перешкод у здійсненні правомочності користування наділений лише суб'єкт, який є володільцем.

Констатовано, що віндикація підлягає застосуванню у разі витребування в натурі речі, визначеної індивідуальними ознаками, а за неможливості її повернення, додатковому застосуванню підлягають правила про кондикцію. Крім того, кондикцію слід розглядати як самостійний спосіб захисту права власності.

Встановлено, що право на витребування майна з чужого незаконного володіння та право на повернення безпідставно набутого чи збереженого майна не підлягають відчуженню, тобто є необоротоздатними майновими правами.

Ключові слова: захист, віндикація, негаторний позов, кондикція, право власності, припинення права власності, речові права на чуже майно, сервітут, об'єкт цивільного права, оборотоздатність майнових прав

Andrusiv Uliana Bohdanivna Candidate of legal sciences, associate professor, associate professor of the Department of civil and legal disciplines, Lviv State University of Internal Affairs, Horodotska St., 26, Lviv, 79007, tel.: (032) 258-63-25, <https://orcid.org/0000-0003-2300-5114>

Vovk Mariia Zinoviivna Candidate of legal sciences, associate professor, associate professor of the Department of civil and legal disciplines, Lviv State University of Internal Affairs, Horodotska St., 26, Lviv, 79007, tel.: (032) 258-63-25, <https://orcid.org/0000-0002-8740-8222>

EFFICIENCY OF PROTECTION OF REAL RIGHTS

Abstract. The article examines issues related to the effectiveness of methods of protecting property rights and other real rights. It was established that the chosen method of protection of a violated, unrecognized or disputed subjective civil right must meet such a criterion as effectiveness, which should be understood as the ability to restore the property situation that existed before the illegal encroachment, without the need to initiate new disputes.

The authors supported the doctrinal approach to the division of the methods of protection into obligational-legal and proprietary-legal, and revealed their constitutive features.

Peculiarities of classical proprietary-legal methods of property rights protection were studied and it was established that negatory and vindicatory actions are mutually exclusive. The choice of an effective method of protection depends on the right of the owner (title holder) that has been encroached upon. If there has been an encroachment on the right of possession, then he uses a vindicatory action, if he has created obstacles in the use and disposal of the property, the owner can protect

his real right by filing a negatory action. Emphasis is placed on the need to take into account the principle of registration confirmation of ownership when distinguishing between these methods of protection in case of encroachment on immovable property.

On the basis of the comparative analysis of the negatory action and the demand for the establishment of servitude, it was concluded that the negatory action is not available to the possible servitude owner, since he does not own the disputed property, and the right to apply for the removal of obstacles to the exercise of the right of use is vested only in the subject who is the owner.

It was established that vindication is subject to application in the case of a claim in kind of a thing, determined by individual characteristics, and if it is impossible to return it, the rules on condiction are subject to additional application. In addition, the condiction should be considered as an independent way of protecting the right of ownership.

It has been established that the right to claim property from someone else's illegal possession and the right to return unjustifiably acquired or retained property are not subject to alienation, that is, they are non-negotiable real rights.

Keywords: protection, vindication, negatory action, condiction, property right, termination of the property right, real rights to someone else's property, servitude, object of civil law, transferability of property rights.

Постановка проблеми. Будь-яке речове право особи набуває практичної значущості лише у разі створення державою дієвого механізму його здійснення та захисту. Статтею 41 Конституції України проголошено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності [1].

У разі протиправного посягання власник (титульний володілець) вправі захистити свої цивільні права чи інтереси способами, що встановлені законом або договором.

Незважаючи на те, що вибір способу захисту порушеного, невизнаного чи оспорюваного суб'єктивного цивільного права є прерогативою позивача, однак цей спосіб має відповідати такому критерію як ефективність. Тому при вирішенні спору суд, зважаючи на фактичні обставини справи, повинен переконатися у тому, що обраний спосіб захисту відповідає вимогам закону, правовій природі відносин, які виникли між сторонами, а також спроможний відновити майнове становище, яке існувало до протиправного посягання, без необхідності ініціювання нових спорів.

Окреслене судження корелюється з правовими висновками Верховного Суду. Так, у справі № 569/17272/15-ц наголошено, що право та інтерес, за захистом якого звернулася особа, мають бути захищені судом у спосіб, який є

ефективним, тобто таким, що відповідає змісту відповідного права чи інтересу, характеру його порушення, невизнання або оспорення та спричиненим цими діями наслідкам [2]. В іншій справі №910/8060/19 Верховний Суд, покликаючись на положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прецедентну практику Європейського суду з прав людини, резюмував, що ефективним способом є такий, що призводить до потрібних результатів, тобто забезпечує поновлення порушеного права, дає найбільший ефект [3].

Ефективний захист цивільних прав не лише сприяє відновленню порушеного права, а й має велике загальне превентивне значення, адже учасники цивільних відносин повинні бути впевнені у тому, що порушені, невизнані або оспорювані цивільні права, свободи чи інтереси будуть ефективно захищені [4, с. 111].

Таким критерієм як ефективність способів захисту законодавець оперує у кодифікованих процесуальних законах (ч. 2 ст. 5 Цивільного процесуального кодексу України, ч. 2 ст. 5 Господарського процесуального кодексу України). Незважаючи на важливість урахування цього критерію, як свідчить аналіз правозастосовної практики, учасники цивільних правовідносин і судові інституції не завжди є послідовними при виборі та застосуванні ефективних цивільно-правових способів захисту суб'єктивних речових прав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо обрання ефективних способів захисту речових прав викликає значний науковий інтерес. Досліджувані відносини були предметом наукових розвідок таких науковців: О. Б. Гнатів, О. В. Ільківа, В. М. Коссака, О. О. Кота, В. І. Крата, Я. М. Романюка, К. М. Пількова та ін.

Мета статті – з'ясувати особливості урахування критерію ефективності при розгляді окремих категорій справ про захист права власності та інших речових прав.

Виклад основного матеріалу. Правове підґрунтя захисту права власності закладено у приписах глави 29 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). За вимогами, які пред'являються для захисту права власності, особа може захистити речові права на чуже майно. До такого висновку доходимо на основі аналізу приписів ст. 396 ЦК України.

На доктринальному рівні домінуючим є підхід щодо диференціації способів захисту права власності на речово-правові та зобов'язально-правові.

Для речово-правових способів захисту, як констатується у цивілістичній літературі, властивим є певний набір характерних особливостей, які одночасно виступають умовами їх застосування, відсутність хоча б однієї з них виключає можливість кваліфікації відповідної матеріально-правової вимоги як належного способу захисту [5, с. 308].

До конститутивних ознак окреслених способів захисту варто віднести: спрямовані на захист абсолютних прав, тобто застосовуються при безпосередньому порушенні (оспорюванні, невизнанні) права власності чи інших речових прав; об'єктом посягання є індивідуально визначене майно; сторони спору не пов'язані зобов'язальними відносинами; суб'єктом, який звертається за захистом, виступає власник (титульний володілець).

Натомість зобов'язально-правові способи захисту права власності покликані захищати інтереси власника як сторони відносних правовідносин із чітко визначеним суб'єктним складом – уповноваженої та зобов'язаної особи. Такі способи підлягають застосуванню у разі порушення договірних і недоговірних зобов'язань.

До способу відновлення майнових прав особи, що має речово-правову природу, належить віндикація, сутність якої полягає у витребуванні власником (титульним володільцем) майна із незаконного володіння іншої особи. Із наведеної дефініції можемо виснувати, що за допомогою віндикаційного позову захищається правомочність володіння. Заслужує на схвалення позиція Т. О. Третяка, що цей позов застосовується не тоді, коли власник позбавлений права володіння, а коли річ вибуває з його володіння [6, с. 151]. При цьому вибуття майна з володіння власника не спричиняє припинення права власності.

Метою віндикаційного позову є забезпечення введення власника у володіння майном, якого він був незаконно позбавлений. У випадку позбавлення власника нерухомим майном означене введення полягає у внесенні запису про державну реєстрацію за власником права власності на нерухоме майно [7].

Сторонами справи є неволодіючий власник та особа, у чиєму незаконному володінні перебуває майно на момент пред'явлення позову.

При вирішенні спору про витребування майна з чужого незаконного володіння, крім згаданих вище ознак, підлягає з'ясуванню: наявність у позивача права власності (іншого речового титулу) на майно, яке витребується; збереження спірного індивідуалізованого майна в натурі; характер вибуття майна з володіння (поза волею); перебування майна у володінні відповідача; добросовісність незаконного володіння.

Наступним класичним різновидом речових способів захисту є негаторний позов. Приписами ст. 391 ЦК України унормовано, що власник має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном [8].

Позивачем у негаторному позові виступає власник або титульний володілець, а відповідачем – особа, яка своїми протиправними діями чи

бездіяльністю створює перешкоди у здійсненні власником таких правомочностей як користування та/або розпорядження.

Характеристиками, притаманними для способу захисту права власності від порушень, не пов'язаних із позбавленням володіння, є: власнику (титульному володільцю) чиняться перешкоди у здійсненні права користування та/або розпорядження майном з боку третіх осіб; протиправний характер діянь відповідача, тобто відсутність легітимних підстав для створення перешкод; триваючий характер порушення (позов може бути пред'явлений до тих пір, поки триває порушення або не усунуті його наслідки, що зумовлює непоширення позовної давності на вимоги за негаторним позовом); майно не вибуває з володіння власника (титульного володільця). Захист прав власника може забезпечуватися шляхом ухвалення судом рішення про припинення незаконних дій або про відновлення становища, яке існувало до посягання на суб'єктивне цивільне право.

Негаторний та віндикаційний позови є взаємовиключними, тобто не можуть бути пред'явлені одночасно. Обрання ефективного способу захисту залежить від того, на які правомочності власника (титульного володільця) відбулося посягання.

У постанові від 04.07.2018 у справі № 653/1096/16-ц ВП ВС дійшла висновку, що визначальним критерієм для розмежування віндикаційного та негаторного позовів є наявність чи відсутність в особи володіння майном на момент пред'явлення позову [9]. Якщо мало місце посягання на правомочність володіння, то застосовується віндикаційний позов, якщо ж власнику (титульному володільцю), у володінні якого перебуває річ, створюються перешкоди у користуванні та/або розпорядженні нею, він може захистити своє речове право шляхом пред'явлення негаторного позову.

Однак на практиці виникають труднощі у розмежуванні цих речово-правових способів захисту, зокрема коли порушення стосується об'єктів нерухомого майна.

Наріжним каменем є встановлення факту володіння. Володіння рухомим і нерухомим майном відрізняється, оскільки до останнього не може бути застосований такий критерій як фізичне утримання.

Підтвердженням володіння нерухомістю є державна реєстрація, тобто діє презумпція, що особа, за якою зареєстровано право власності у державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, є володільцем. До необхідності застосування принципу реєстраційного підтвердження володіння нерухомим майном або за доктринальним позначенням «книжного володіння» [10, с. 47] тяжіє й судова практика.

У постанові ВП ВС у справі № 199/8324/19 констатовано, що якщо позивач вважає, що його право порушено тим, що право власності

zareestrovano za vidpovidachem, to nalezhnim sposobom zahystu moze buti pozov pro vitrebuвання нерухомого майна, oскільки його задоволення є підставою для внесення відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно [11].

Однак інколи розмежувати розглядувані способи захисту доволі складно. Зокрема, неоднозначно судами касаційної інстанції вирішувалося питання щодо обрання ефективного способу захисту у разі посягання на такі об'єкти як землі лісового та водного фонду.

У справі № 487/10128/14-ц ВП ВС дійшла висновку, що зайняття земельної ділянки водного фонду з порушенням ЗК України та ВК України слід визнавати як таке, що не пов'язане з позбавлення права володіння. У разі пред'явлення такого позову зобов'язання повернути земельну ділянку слід розглядати як негаторний позов [12].

Касаційний господарський суд поширив запропонований ВП ВС підхід щодо витребування земель водного фонду також і на землі лісового фонду (постанова Касаційного господарського суду від 04.02.2020 у справі № 911/3311/17), а Касаційний цивільний суд – і на інші землі (постанова від 23.12.2020 у справі № 358/509/17) [13].

Проте в інших своїх постановках ВП ВС відступила від цієї позиції. Так, у справі № 359/3373/16-ц акцентовано на тому, що стосовно земель водного фонду ефективним є подання саме негаторного, а не віндикаційного позову, оскільки такі землі за законодавством не можуть вибувати із власності держави чи територіальної громади. Розташування земель водного фонду вказує на неможливість виникнення приватного власника, а отже, і нового володільця. Натомість до земель лісового фонду з метою їх витребування з протиправного володіння потрібно подавати саме віндикаційний позов, оскільки володіння приватними особами лісовими ділянками цілком можливе [14].

Ця позиція видається нам суперечливою. Переконані, що при вирішенні такої категорії справ слід керуватися згадуваним принципом реєстраційного підтвердження володіння.

На практиці учасники цивільних відносин подекуди не розмежовують негаторний позов та вимогу про встановлення сервітуту, намагаючись підмінити один спосіб захисту іншим [15], до прикладу, з метою уникнення виплат за користування чужим майном.

Проте сервітут не може встановлюватися за допомогою негаторного позову. На законодавчому рівні унормовані підстави виникнення права користування чужим майном, однією з яких виокремлено судові рішення.

До ключових відмінностей досліджуваних способів захисту речових прав слід віднести такі: вимога про усунення перешкод у користуванні та/або

розпорядженні майном пред'являється винятково до особи, чия поведінка є протиправною, а для встановлення сервітуту характер діянь відповідача не має жодного юридичного значення; негаторний позов підлягає задоволенню за умови, що створення перешкод у здійсненні права користування та/або розпорядження майном є наслідком незаконних діянь відповідача, натомість пред'явлення вимоги про встановлення сервітуту залежить від об'єктивної необхідності користування чужою річчю.

Негаторний позов недоступний ймовірному сервітуарію, оскільки він не володіє спірним майном, а правом на звернення з вимогою про усунення перешкод у здійсненні правомочності користування наділений лише суб'єкт, який є володільцем.

Відтак, якщо наявні перешкоди у доступі до земельної ділянки у зв'язку з необхідністю проходження через суміжну земельну ділянку, власник (титульний володільець) вправі вимагати саме встановлення сервітуту, а не звертатися з негаторним позовом. Крім того, вимога про встановлення земельного сервітуту може бути пред'явлена лише до власника чи титульного володільця сусідньої земельної ділянки.

У контексті нашого дослідження вважаємо також за доцільне розмежовувати випадки застосування таких способів захисту права власності як віндикація та кондикція. Результатом, на досягнення якого спрямоване пред'явлення відповідних позовів, є повернення власнику майна від особи, яка не має легітимних підстав ним володіти.

Загальні підстави застосування кондикційного позову, як зобов'язально-правового способу захисту, закріплені у главі 83 ЦК України, предметом регулювання якої є відносини, що виникають у зв'язку з безпідставним набуттям або збереженням майна та не унормовані спеціальними інститутами цивільного права, тобто мають універсальний характер.

Солідаризуємося з позицією, висловленою О. О. Котом, що незважаючи на трактування кондикції в судовій практиці як спеціального способу захисту, навряд чи є достатні підстави для такого висновку, оскільки вона цілком пристосована для захисту будь-якого суб'єктивного права, що надає їй загального характеру [5, с. 299].

Приписами ст. 1212 ЦК України регламентовано, що особа, яка набула або зберегла у себе майно за рахунок іншої особи без достатньої правової підстави зобов'язана його повернути [8]. Для кондикції характерним є приріст майна в набувача без достатніх правових підстав, тобто іманентною ознакою цього зобов'язального правовідношення є неправомірне набуття чи збереження майна однією особою за рахунок іншої.

Кондикційні зобов'язання виникають за наявності одночасно таких умов: набуття чи збереження майна однією особою (набувачем) за рахунок

іншої (потерпілого); набуття чи збереження майна відбулося за відсутності правової підстави або підстава, на якій майно набувалося, згодом відпала [16].

Особливістю розглядуваних зобов'язань є широке коло підстав їх виникнення: вони можуть виникати на підставі різноманітних юридичних фактів - дій (правомірних або неправомірних) чи подій; бути результатом поведінки як сторін зобов'язального правовідношення, так і третіх осіб; жодного юридичного значення не має чи набуття/збереження майна набувачем відбулося за волею або поза волею власника.

Таким чином, особа, яка вважає себе власником майна, може захистити своє право власності шляхом пред'явлення кондикційного позову до володільця за наявності підстав, регламентованих ст. 1212 ЦК України.

Із системного аналізу приписів глави 83 ЦК України можемо виснувати, що за своїм змістом зобов'язання, яке виникає із набуття, збереження майна без достатньої правової підстави, частково перетинається з витребуванням майна у порядку віндикації. Такий генералізований характер кондикції, як акцентується науковцями, має і зворотну сторону: правила статей 1212-1215 ЦК України є загальними щодо окремих різновидів безпідставного збагачення, які традиційно врегульовані в межах інших юридичних конструкцій (віндикації, реституції тощо) [17, с. 632–633].

Як наголошує ВС, кондикція застосовується субсидіарно, коли певна вимога власника (титульного володільця) майна не охоплюється нормативним урегулюванням основного способу захисту права, але за характерними ознаками, умовами та суб'єктивним складом підпадає під визначення зобов'язання з набуття або збереження майна без достатньої правової підстави [18].

З урахуванням викладеного можемо виснувати, що віндикація підлягає застосуванню у разі витребування в натурі речі, визначеної індивідуальними ознаками, а за неможливості її повернення (у разі втрати, знищення чи пошкодження тобто неможливості її індивідуалізації), підлягають застосуванню правила щодо кондикції.

Крім того, що витребування майна у порядку кондикції може застосовуватися субсидіарно, її слід розглядати як самостійний спосіб захисту права власності, зокрема у разі пред'явлення вимоги про повернення речі, визначеної родовими ознаками, до особи (набувача), з яким позивач (потерпілий) не перебуває у договірних відносинах щодо цього майна.

Право на витребування майна з чужого незаконного володіння та право на повернення безпідставно набутого чи збереженого майна не підлягають відчуженню, тобто є необоротоздатними майновими правами. Це зумовлено тим, що перехід кондикційної чи віндикаційної вимоги за відсутності в особи, яка її пред'являє, титулу на майно, не допускається. На підтвердження цього

судження звернемося до матеріалів судової практики. Так, у справі №914/970/18 Верховний Суд зауважив, що вимога про витребування майна із чужого незаконного володіння є цивільно-правовим способом захисту права власності, а не окреме оборотоздатне майнове право, яке може відчужуватися на користь інших осіб, оскільки речові права безпосередньо пов'язані з конкретним майном, переходять у зв'язку з переходом цих об'єктів, тому не можуть здійснюватися іншою особою та не в інтересах власника [19].

Висновки. Резюмуючи викладене, зауважмо, що врахування такого критерію як ефективність при обранні та застосуванні способу захисту права власності та інших речових прав має конститутивне значення для відновлення порушеного суб'єктивного права особи, усунення невизначеності у її праві та забезпечення від необхідності повторного звернення до суду. Відтак, у кожному окремому випадку суди повинні виходити з того чи буде спроможне судове рішення (за наслідками його виконання) призвести до окресленого результату.

Література:

1. Конституція України від 28.02.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text>
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30.01.2019 у справі № 569/17272/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80116150>
3. Постанова Верховного Суду від 10.11.2021 у справі № 910/8060/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101163526>
4. Бонтлаб В. В. Право на звернення до суду за захистом цивільних прав та інтересів: проблеми й перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2015. Випуск 30. Том 1. С. 110–113.
5. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ : Алерта, 2017. 494 с.
6. Третяк Т. О. Особливості володіння земельними ділянками. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* 2020 № 46. С. 148-152.
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14.11.2018 у справі № 183/1617/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81574015>
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n5668>.
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.07.2018 у справі № 653/1096/16-ц <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75296538>
10. Пільков К. Способи захисту права власності на землю та інше нерухоме майно: критика «книжного володіння». *Підприємництво, господарство і право.* 2021. № 4. С. 47-58.
11. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.07.2022 у справі № 199/8324/19 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105624089>
12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.06.19 у справі № 487/10128/14-ц. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85541621>
13. Романюк Я. Критерії розмежування віндикаційних та негативних позовів. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/195077-kriteriyi-rozmezhuвання-vindikatsiynikh-ta-negatormikh-pozoviv>

14. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23.11.2021 у справі № 359/3373/16-ц <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829985>
15. Постанова Верховного Суду від 15 грудня 2021 року у справі № 918/303/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102220170>
16. Дайджест судової практики Верховного Суду у справах, пов'язаних із поверненням майна, набутого або збереженого без достатньої правової підстави (стаття 1212 ЦК України). Рішення, внесені до ЄДРСР, за січень 2018 року – листопад 2022 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Daidgest_maino_st1212.pdf.
17. Цивільне право (особлива частина). Курс лекцій: навч. посібн. / за ред. І. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2022. 640 с.
18. Постанова Верховного Суду від 23.02.2022 у справі № 672/362/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104123140>
19. Постанова Верховного Суду від 30.08.2019 у справі № 914/970/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83953497>

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy : pryiniaty 28.06.1996 No 254k/96-VR [Constitution of Ukraine from 28.06.1996 No 254k/96-VR]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text> [in Ukrainian].
2. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 30.01.2019 r. u spravi № 569/17272/15-ts [Resolution of the Grand Chamber of Supreme Court from 30.01.2019 on the case No. 569/17272/15-ts]. *reyestr.court.gov.ua* Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80116150> [in Ukrainian].
3. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 10.11.2021 u spravi № 910/8060/19 [Resolution of the Supreme Court from 10.11.2021 on the case No. 910/8060/19]. *reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101163526> [in Ukrainian].
4. Bontlab, V. V. (2015). Pravo na zvernennia do sudu za zakhystom tsyvilnykh prav ta interesiv: problemy u perspektyvy [The right to appeal to court to protect civil rights and interests: problems and prospects]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo [Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law]*, 30(1), 110–113 [in Ukrainian].
5. Kot, O. O. (2017). *Zdiisnennia ta zakhyst subiektyvnykh tsyvilnykh prav: problemy teorii ta sudovoi praktyky [Implementation and protection of subjective civil rights: problems of theory and judicial practice]*. Kyiv : Alerta [in Ukrainian].
6. Tretiak, T. O. (2020). Osoblyvosti volodinnia zemelnymy diliankamy [The specific features of land parcels possession]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Jurisprudence.]*, 46, 148–152 [in Ukrainian].
7. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 14.11.2018 u spravi № 183/1617/16 [Resolution of the Grand Chamber of Supreme Court from 14.11.2018 on the case No. 918/303/21]. *reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81574015> [in Ukrainian].
8. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 № 435-IV [Civil Code of Ukraine from 16.01.2003 № 435-IV]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n5668>. [in Ukrainian].
9. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 04.07.2018 u spravi № 653/1096/16-ц [Resolution of the Grand Chamber of Supreme Court from 04.07.2018 on the case No. 653/1096/16-ц]. *reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75296538> [in Ukrainian].

10. Pilkov, K. (2021). Sposoby zakhystu prava vlasnosti na zemliu ta inshe nerukhomo maino: krytyka «knyzhnoho volodinnia» [Remedies for infringements of property rights to the land and other immovable property: critique of the “book possession” theory]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo [Entrepreneurship, Economy and Law]*, 4, 47-58 [in Ukrainian].
11. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 13.07.2022 u spravi № 199/8324/19 [Resolution of the Grand Chamber of Supreme Court from 13.07.2022 on the case No. 199/8324/19]. *reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105624089> [in Ukrainian].
12. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 12.06.19 u spravi № 487/10128/14-ц [Resolution of the Grand Chamber of Supreme Court from 12.06.19 on the case No. 487/10128/14-ц]. *reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85541621> [in Ukrainian].
13. Romaniuk, Ya. (2021). Kryterii rozmezhuvannia vindykatsiinykh ta nehatornykh pozoviv [Criteria for distinguishing between vindication and negator claims]. Retrieved from <https://sud.ua/ru/news/blog/195077-kriteriyi-rozmezhuvannya-vindikatsiynikh-ta-negatornykh-pozoviv> [in Ukrainian].
14. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 23.11.2021 u spravi № 359/3373/16-ц [Resolution of the Grand Chamber of Supreme Court from 23.11.2021 on the case No. 359/3373/16-ц]. *reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85541621> [in Ukrainian].
15. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 15.12.2021 r. u spravi № 918/303/21 [Resolution of the Supreme Court of 15.12.2021 on the case No. 918/303/21]. *reyestr.court.gov.ua* Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102220170> [in Ukrainian].
16. Daidzhest sudovoi praktyky Verkhovnoho Sudu u spravakh, poviazanykh iz povernenniam maina, nabutoho abo zberezhenoho bez dostatnoi pravovoi pidstavy (stattia 1212 TsK Ukrainy). Rishennia, vneseni do YeDRSR, za sichen 2018 roku – lystopad 2022 roku. [Digest of judicial practice of the Supreme Court in cases related to the return of property acquired or retained without a sufficient legal basis] *supreme.court.gov.ua* Retrieved from https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Daidzhest_maino_st1212.pdf. [in Ukrainian].
17. Spasybo-Fatieieva, I. (Eds.). (2022). *Tsyvilne pravo (osoblyva chastyna) [Civil law (special part)]*. Kharkiv: EKUS [in Ukrainian].
18. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 23.02.2022 u spravi № 672/362/20 [Resolution of the Supreme Court of 23.02.2022 on the case No. 672/362/20]. *reyestr.court.gov.ua* Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104123140> [in Ukrainian].
19. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 30.08.2019 r. u spravi № 914/970/18 [Resolution of the Supreme Court of 30.08.2019 on the case No. 914/970/18]. *reyestr.court.gov.ua* Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83953497> [in Ukrainian].